Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 51, Nisan 2021, s. 463-480

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.49582>

Uzman Psikolojik Danışman Ebru ÇANAKÇI

Yıldız Teknik Üniversitesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Doktora
Öğrencisi, ebrucanakci@gmail.com

TÜRKİYE’DE PSİKOLOJİK DANIŞMA ALANINDA YAPILAN KÜLTÜRE DUYARLI PSİKOLOJİK DANIŞMA YETERLİKLERİ KONULU TEZLERİN VE MAKALELERİN İNCELENMESİ

Özet

Bu araştırma, Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda internet veri tabanında bulunan alanyazındaki tezler ve makaleler nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiziyle incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu sekizi (%72.73) tez çalışması, üçü (%27.27) makale olmak üzere toplam 11 araştırmaya rastlanılmıştır. Tezlerin ve makalelerin çoğunda nicel desen kullanıldığı görülmüştür. Tezlerin ve makalelerin çalışma grubunu çoğunlukla okul psikolojik danışmanlarının oluşturduğu tespit edilmiştir. Tezlerde ve makalelerde “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için çoğunlukla “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” kullanılmıştır. Tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemlerinin çoğu ilişkisel/kestirimseldir. Tezlerde ve makalelerde kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile birlikte incelenen değişkenlere bakıldığında ise en çok incelenen değişkenlerin sırasıyla kıdem yılı, cinsiyet ve öğrenim düzeyi olduğu görülmüştür. Bu değişkenler dışında incelenen değişkenlerin de olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Psikolojik danışma ve rehberlik, çokkültürlülük, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri, psikolojik danışman, doküman analizi.

INVESTIGATION OF THE THESIS AND ARTICLES CONDUCTED IN COUNSELING IN TURKEY ABOUT MULTICULTURAL COUNSELING COMPETENCIES

Abstract

This study was carried out to review theses and articles conducted in Turkey in counseling about "multicultural counseling competencies". For this purpose, the theses and articles in the literature in the web were reviewed with document analysis, one of the qualitative research methods. According to the findings of the study, eight (72.73%) theses and three (27.27%) articles, total of 11 studies were found on multicultural counseling competencies carried out in the counseling in Turkey. It was observed that quantitative design was used in most of the theses and articles. It was determined that the study group of the theses and articles was mostly composed of school counselors. “Multicultural Counseling Competencies Scale” was mostly used to examine the “multicultural counseling competencies” variable in the theses and articles. Most of the data analysis methods used in the theses and articles were relational/predictive. When the variables were examined in the theses and articles together with the multicultural counseling competencies, it was seen that the most examined variables were the seniority year, gender and education level, respectively. In addition, it was observed that there were also variables examined outside of these variables.

Keywords: Counseling, multiculturalizm, multicultural counseling competencies, counselor, document analysis.

GİRİŞ

İnsanlığın başlangıcından beri, zaman zaman endişe, farkındalık ve hayranlık biçiminde “diğerleri”ne karşı hep bir ilgi duyulmuştur (Comas-Diaz, 2011). Bu ilgi ile birlikte “İnsanlar şaşırtıcı ölçüde ince sosyal ayrımlar çizip hayatlarını onların etrafında şekillendirmişlerdir. ...” (Brooks, 2004; akt. Steele, 2017). Bireyin çevresindeki dünya hakkında genellemeler yapması gerekli bir insani eğilimdir (Hays, 1996). Ancak gerçek birden fazladır ve doğru olarak algılananlar, sosyal yapının ürünüdür (Corey, 2015).

Kültür, bir toplumdaki bireylerin aynı gelenek ve birikimi paylaşarak bu paylaşımlarını kendilerinden sonraki nesillere aktardıkları öğrenilmiş davranışların tümüdür (Büyükşahin-Çevik, 2014). Ayrıca, bireyin içinde yaşadığı topluluğun tüm yaşam biçiminin ifadesidir (Çetin-Gündüz, 2020). Bireyin davranışlarını anlamlandırabilmek için kendisini etkileyen kültürel etmenleri çok iyi bilmek gerekmektedir (Bektaş, 2006). İşte bu noktada çokkültürlülük kavramını ele almak önemlidir. Çünkü çokkültürlülük kavramı ile kültürün bireyi etkileyen gerçeklikleri ele almaktadır (Kağnıcı, 2013).

Çokkültürlülük kavramı ilk olarak Kanada’da ortaya çıkmıştır, sonrasında sırasıyla Avustralya ile Amerika Birleşik Devletleri’nde çokkültürlülük konusuyla ilgili durumlar gündemde olmuştur ve çokkültürlülük, günümüzde dünyanın neredeyse her yerinde gündemde olan bir konudur (Doytcheva, 2016). Günümüzde kavramsal olarak popülerleşen çokkültürlülük, aslında tarihin her döneminde kültürlerin birbirleriyle ilişki içerisinde olmasıyla ve etkileşime açık olmasıyla birlikte hep var olan bir kavramdır (Başbay, Kağnıcı ve Başbay, 2018).

Çokkültürlülük iki boyuttan oluşmaktadır: Birinci boyut, toplum içerisinde farklı grupların olmasıdır; ikinci boyut ise toplumda yer alan ve farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin toplumsal ilişkilerinin özgün bir şekilde olmasıdır (Başbay ve Bektaş, 2005). Çokkültürlülük yalnızca toplulukların değil bütün bireylerin kültürel olarak tanınmasını kapsayan bir kavramdır (Doytcheva, 2016). Bu bağlamda birey üzerinde etkili olan kültürel faktörleri organize etmek, sistematik olarak ele almak oldukça önemlidir ve dikkate alınması gereken dokuz ana kültürel etki vardır: Yaş ve kuşak, engellilik, din, etnik köken/ırk, sosyoekonomik durum, cinsel yönelim, yerli halklar, ulusal köken, cinsiyet (Hays, 1996).

Çokkültürlülük bağlamında ele alınan kavramlardan birisi de kültüre duyarlılıktır. Kültüre duyarlılık, kültürel çeşitlilik için farkındalık sahibi olmak, saygı göstermek ve değer vermektir (Comas-Diaz, 2011). (Sue, Arredondo ve McDavis, 1992), kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri modeline göre psikolojik danışmanların kültüre duyarlı yeterlikleri üç boyuttan oluşmaktadır: Tutum ve inançlar, bilgi düzeyi ve beceriler. Bu üç boyut, Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri

Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin tutum ve inançlar boyutuna göre psikolojik danışmanlar, kendi kültürel değerlerinin farkında ve hassas olmalıdırlar; kültürel geçmişlerinin, deneyimlerinin, davranışlarının önyargılarını nasıl etkilediklerinin farkında olmalıdırlar; kültürlerinin kendi yeterliklerini ve becerilerini nasıl etkilediklerinin farkında olmalıdırlar; danışanları ile kendi kültürleri arasındaki farklılıkların farkında olmalıdırlar. Bilgi düzeyi boyutuna göre psikolojik danışmanlar, kendi kültürel faktörlerinin psikolojik danışma sürecini nasıl etkilediğine ilişkin bilgi sahibi olmalıdırlar; sahip oldukları bu bilgiyle psikolojik danışma sürecine etki edebilecek önyargıların, ayrımcılığı ve stereotipilerin etkisini bilmelidirler; sahip oldukları kültürel yapıların danışanları sosyal olarak etkilediğinin ve bunun da iletişime

yansıdığına bilgisine sahip olmalıdırlar. Son olarak beceriler boyutuna göre psikolojik danışmanlar, kültürel olarak farklı danışanlarla çalışabilecek becerilerini geliştirmek için eğitim ve süpervizyon desteği alarak becerilerini geliştirmelidirler (Sue, Arredondo ve McDavis, 1992). Tüm bunlara ek olarak kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerine sahip psikolojik danışmanların, danışanlara yalnızca iç görüş kazandırmakla kalmadığı, aynı zamanda danışanı içinde bulunduğu durum sebebiyle suçlamadan, yaşadığı toplumda sorun yaşamamasına neden olan faktörleri ele alarak değişime götüren sosyal davranışları kolaylaştırdıkları söylenebilir (Corey, 2015). Ayrıca, hem Amerikan Psikolojik Danışma Derneği/American Counseling Association (ACA) hem de Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (Türk PDR-Der), psikolojik danışmanların bireysel ve kültürel farklılıklara duyarlı olmasının, psikolojik danışma sürecindeki temel etik ilkelerden birisi olduğunu açıklamaktadır (American Counseling Association [ACA], 2014; Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği [Türk PDR-DER], 2011). Nitelikli psikolojik danışmanların sahip olması gereken yeterliklerden birisi de kendilerinden farklı olan danışanlarla çalışma becerisine sahip olmalarıdır (Egan, 2014). Bu bağlamda kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri, oldukça önemli bir konudur.

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezleri ve makaleleri incelemektir. Gerçekleştirilen bu araştırma ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konusunun önemine dikkat çekmek, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konusunda gerçekleştirilen tezleri ve makaleleri detaylı bir şekilde incelemek ve alanyazındaki kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konusunda yapılan çalışmaların genel bir profilini çıkararak gelecekte yapılacak araştırmalara bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı kapsamında aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır:

1. Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin sayısal dağılımı nasıldır?
2. Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin araştırma modeli dağılımı nasıldır?
3. Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde çalışma grubunun özelliklerinin dağılımı nasıldır?
4. Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için kullanılan ölçeklerin dağılımı nasıldır?
5. Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemlerinin dağılımı nasıldır?
6. Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde incelenen diğer değişkenlerin dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin doküman analizi yöntemiyle incelendiği nitel bir araştırmadır. Doküman analizi, bilimsel araştırmalarda önemli bir unsur olan dokümanların, sistematik ve titiz bir şekilde incelenmesini içeren bir yöntemdir (Kıral, 2020).

Gerçekleştirilen bu araştırmada, araştırma kapsamında incelenen tezler, Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi’ne ait veri tabanından elde edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen makaleler ise DergiPark, Google Akademik, ResearchGate ve Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı veri tabanlarından elde edilmiştir. Bu veri tabanlarında “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” konusunda tezler ve makaleler taranırken arama kriterlerine “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri”, “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlilikleri”, “çokkültürlü psikolojik danışma yeterlik”, “çokkültürlü psikolojik danışma yeterlilikleri”, “çok kültürlü psikolojik danışma yeterlilikleri” ve farklı çevirileri de gözden kaçırmamak için “multicultural counseling competencies” ile “multicultural counseling competency” yazılarak tezler ve makaleler incelenmiştir. Araştırma gerçekleştirilirken hem tezlerin hem de makalelerin yayınlanma yılına göre bir sınırlandırma yapılmamıştır.

Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin doküman analizi yöntemiyle incelenmesi amacıyla tarama sonucu elde edilen çalışmalar, araştırmacı tarafından “Tez ve Makale İnceleme Formu” oluşturularak incelenmiştir. Bu formda bulunan kategoriler, tezlerin ve makalelerin sayısı (tez, makale); tezlerin ve makalelerin araştırma modeli (nicel desen, nitel desen, karma desen); tezlerde ve makalelerdeki çalışma grubunun özellikleri; tezlerde ve makalelerde “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için kullanılan ölçekler; tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemleri (ilişkisel/kestirimsel, nitel); tezlerde ve makalelerde incelenen diğer değişkenler olarak belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından incelenen tezler ve makalelerin frekans ve yüzdeleri her bir kategori için ayrı ayrı belirlenmiştir. Tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemleri belirlenirken tezlerde ve makalelerde bu değişkeni analiz etmek için kullanılan tüm yöntemler dahil edilmiştir. Örneğin bir tezde ya da makalede hem yapısal eşitlik modeli hem de Kruskal Wallis-H Testi kullanıldıysa her iki kategori için de bir frekans eklenmiştir. Doküman analizi ile elde edilen frekans ve yüzdelere ait bilgiler, tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırma kapsamında birbirinden farklı değişkenler açısından incelenen tezlerden ve makalelerden elde edilen bulgular, bu bölümde yer almaktadır.

Araştırma kapsamında ilk olarak Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin sayısına ilişkin dağılıma bakılmıştır. Elde edilen bulgular, Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Psikolojik Danışma Alanında Yapılan Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri Konulu Tezlerin ve Makalelerin Sayısına İlişkin Dağılım

Kategoriler		Frekans	Yüzde
Tez	Yüksek Lisans Tezi	5	45.46
	Doktora Tezi	3	27.27
Makale		3	27.27
Toplam		11	100

Tablo 1’e göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu 11 araştırmanın beşi (%45.46) yüksek lisans, üçü (%27.27) doktora olmak üzere sekizi (%72.73) tez çalışması; üçü (%27.27) ise makaledir.

Tablo 2’de Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kullanılan araştırma modeline ilişkin dağılım incelenmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de Psikolojik Danışma Alanında Yapılan Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri Konulu Tezlerde ve Makalelerde Kullanılan Araştırma Modeline İlişkin Dağılım

Kategoriler		Frekans	Yüzde
Nicel Desen	Betimsel	8	72.73
	Deneysel	1	9.09
Nitel Desen		1	9.09
Karma Desen		1	9.09
Toplam		11	100

Tablo 2’ye göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin sekizinde (%72.73) betimsel, birinde (%9.09) deneysel olmak üzere dokuzunda (%81.82) nicel desen; birinde (%9.09) nitel desen; birinde (%9.09) ise karma desen kullanılmıştır.

Tablo 3’te Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde çalışma grubuna ilişkin dağılım verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Psikolojik Danışma Alanında Yapılan Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri Konulu Tezlerde ve Makalelerde Çalışma Grubunun Özelliklerine İlişkin Dağılım

Kategoriler	Frekans	Yüzde
Psikolojik danışma ve rehberlik lisans öğrencileri	1	4.76
Okul psikolojik danışmanları	10	47.62
Alan dışı çalışanlar	1	4.76
Lisansüstü eğitim düzeyine sahip psikolojik danışmanlar	9	42.86
Toplam	21	100

Tablo 3’e göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin birinde (%4.76) psikolojik danışma ve rehberlik lisans öğrencileriyle, 10’unda (%47.62) okul psikolojik danışmanlarıyla, birinde (%4.76) alan dışı çalışanlarla, dokuzunda (%42.86) ise lisansüstü eğitim düzeyine sahip psikolojik danışmanlar ile çalışılmıştır.

Tablo 4’te Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için kullanılan ölçeklere ilişkin dağılıma yer verilmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Psikolojik Danışma Alanında Yapılan Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri Konulu Tezlerde ve Makalelerde “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri” Değişkenini İncelemek İçin Kullanılan Ölçeklere İlişkin Dağılım

Kategoriler	Frekans	Yüzde
Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği	8	72.73
Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği	1	9.09
Multicultural Counseling Survey (MCI) Türkçe Versiyonu:	1	9.09
Çok Kültürlü Danışmanlık Envanteri	1	9.09
Ölçek kullanılmayan nitel araştırma	1	9.09
Toplam	11	100

Tablo 4’e göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için sekiz (%72.73) araştırmada “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği”, bir (%9.09) araştırmada “Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği”, bir (%9.09) araştırmada “Multicultural Counseling Survey (MCI) Türkçe Versiyonu: Çok Kültürlü Danışmanlık Envanteri” kullanılmıştır. Araştırmalardan biri (%9.09) nitel bir araştırma olduğu için bu araştırmada ölçek kullanılmamıştır.

Tablo 5’te ise Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemlerine ilişkin

dağılıma yer verilmiştir. Veri analiz yöntemleri, ilişkisel/kestirimsel (parametrik istatistikler ve parametrik olmayan istatistikler) ile nitel başlıkları altında incelenmiştir.

Tablo 5. Türkiye’de Psikolojik Danışma Alanında Yapılan Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri Konulu Tezlerde ve Makalelerde Kullanılan Veri Analizi Yöntemlerine İlişkin Dağılım

Kategoriler		Frekans	Yüzde
İlişkisel/Kestirimsel	Parametrik İstatistikler		
	Açıklayıcı Faktör Analizi	2	4.44
	Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA)	2	4.44
	Doğrulayıcı Faktör Analizi	4	8.89
	Korelasyon Analizi	7	15.56
	Regresyon Analizi	7	15.56
	T-Testi	8	17.78
	Varyans Analizi (ANOVA)	7	15.56
	Yapısal Eşitlik Modeli	1	2.22
	Parametrik Olmayan İstatistikler		
	Ki-Kare Testi	1	2.22
	Kruskall Wallis-H Testi	3	6.67
	Mann-Whitney U Testi	1	2.22
Nitel	İçerik Analizi	2	4.44
Toplam		45	100

Tablo 5’e göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemlerinin 38’i (%84.45) parametrik istatistikler, beşi (%11.11) parametrik olmayan istatistikler olmak üzere toplam 43’ü (%95.96) ilişkisel/kestirimsel; ikisi (%4.44) ise niteldir.

Son olarak Tablo 6’da ise Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde incelenen değişkenlere ilişkin dağılıma yer verilmiştir. Birden fazla araştırmada kullanılan değişkenler Tablo 6’da kavramsal olarak ifade edilmiştir; yalnızca bir araştırmada kullanılan değişkenler ise “diğer” kategorisinde incelenmiştir.

Tablo 6. Türkiye’de Psikolojik Danışma Alanında Yapılan Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri Konulu Tezlerde ve Makalelerde İncelenen Değişkenlere İlişkin Dağılım

Kategoriler	Frekans	Yüzde
Bilişsel esneklik	2	3.33
Cinsiyet	7	11.67
Çalışılan eğitim kademesi	3	5
Dini inanç	2	3.33
Etnik köken	2	3.33
Gerçekleştirilen oturum sayısı	2	3.33
Kıdem yılı	8	13.34
Kültüre duyarlı psikolojik danışma dersi alma	3	5
Kültüre duyarlı psikolojik danışman eğitimi	2	3.33
Kültürel olarak farklı danışanlarla çalışma durumu	2	3.33
Kültürel olarak farklı danışanlarla çalışma sıklığı	2	3.33
Kültürel zekâ	2	3.33
Öğrenim düzeyi	4	6.67
Süpervizyon alma	3	5
Yaş	3	5
Diğer	13	21.68
Toplam	60	100

Tablo 6’ya göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile birlikte incelenen değişkenlere bakıldığında kıdem yılı sekiz (%13.34) araştırmada, cinsiyet yedi (%11.67) araştırmada, öğrenim düzeyi dört (%6.67) araştırmada incelenmiştir. Bilişsel esneklik iki (%3.33) araştırmada, dini inanç iki (%3.33) araştırmada, etnik köken iki (%3.33) araştırmada, gerçekleştirilen oturum sayısı iki (%3.33) araştırmada, kültüre duyarlı psikolojik danışman eğitimi iki (%3.33) araştırmada, kültürel olarak farklı danışanlarla çalışma durumu iki (%3.33) araştırmada, kültürel olarak farklı danışanlarla çalışma sıklığı iki (%3.33) araştırmada, kültürel zekâ iki (%3.33) araştırmada, çalışılan eğitim kademesi üç (%5) araştırmada, kültüre duyarlı psikolojik danışma dersi alma üç (%5) araştırmada, süpervizyon alma üç (%5) araştırmada, yaş üç (%5) araştırmada ele alınan değişkenlerdir. Birden fazla araştırmada kullanılan değişkenler Tablo 6’da kavramsal olarak ifade edilmiştir; yalnızca bir araştırmada kullanılan değişkenler ise “diğer” kategorisinde incelenmiştir. Değişkenlerin 13’ü (%21.68) ise diğer değişkenlerdir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada, araştırmanın amacına bağlı olarak Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezler ve makaleler incelenmiştir. Tezler ve makaleler, Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin sayısı, kullanılan araştırma modelleri, çalışma gruplarının özellikleri, “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için kullanılan ölçekler, makalelerde kullanılan veri analizi yöntemleri ile incelenen değişkenler kategorilerine göre nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiziyle incelenmiştir.

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu toplam 11 tez ve makalenin olduğu görülmüştür. Yapılan tezlere ve makalelere bakıldığında ilk araştırmanın (Aydın, 2014) tarafından doktora tezi kapsamında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Oysaki literatüre bakıldığında kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile ilgili ilk çalışmaların Sue, Arredondo ve McDavis (1992) tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkiye’de kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin yirmi yıl sonra alanyazında yer bularak araştırma konusu olması, oldukça dikkat çekicidir. Bununla birlikte kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konusunda yapılan araştırmaların son yıllarda arttığı görülmüştür. Araştırmaların son zamanlarda artış gösterme sebeplerinden birisinin (Özer, 2014); (Özer ve İlhan, 2014) tarafından geliştirilen “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği”nin olduğu düşünülmektedir. Nitekim araştırma bulgularına göre tezlerin ve makalelerinde dokuzunda (%81,82) nicel desen kullanıldığı ve “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için sekiz (%72,73) araştırmada (Özer, 2014); (Özer ve İlhan, 2014) tarafından geliştirilen “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği”nin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, psikolojik danışma ve rehberlik alanında 2018-2019 eğitim öğretim yılından beri lisans ders programları Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından belirlenmektedir (Yüksek Öğretim Kurumu [YÖK], 2018). YÖK tarafından hazırlanan program incelendiğinde seçmeli derslerden birisinin “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma” olduğu görülmektedir (YÖK, 2018a). Araştırmaların son zamanlarda artış gösterme sebeplerinden bir diğerinin ise psikolojik danışma ve rehberlik lisans programlarında seçmeli olarak da olsa yer alan “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma” dersi olduğu söylenilebilir. Çünkü lisans öğrencilerinin aldıkları derslere göre psikolojik danışma yeterliklerinin gelişeceği bilinmektedir. Nitekim (Buyruk-Genç, 2019), doktora tezi kapsamında kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile birlikte etkili psikolojik danışman nitelikleri değişkenini de incelemiştir. Ayrıca, araştırma bulgularına göre kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile birlikte incelenen değişkenlere bakıldığında kültüre duyarlı psikolojik danışman eğitimi iki (%3.33) araştırmada, kültüre duyarlı psikolojik danışma dersi alma üç (%5) araştırmada ele alınmıştır (Aydın, 2014; Demir 2016; Korban, 2018; Yıldırım, 2020). Yani, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliği ile kültüre duyarlı psikolojik danışman eğitimi ve kültüre duyarlı psikolojik danışma dersi alma değişkenlerinin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin çoğunun nicel desen olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulguya göre araştırmacıların kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleriyle ilgili çalışırken genel eğilimlerinin betimsel ve nicel desen kullanma eğiliminde

oldukları söylenebilir. Bununla birlikte araştırma sonucuna göre bir araştırmada nitel desen (Günlü ve diğ., 2020) kullanıldığı görülmüştür. Araştırmalarda nitel desen kullanılması, daha detaylı, açıklayıcı ve derinlemesine bilgilere ulaşmayı sağladığından oldukça önemlidir (Yıldırım, 1999). Ayrıca yine araştırma sonucuna göre başka bir araştırmada ise karma desen (Yalçın-Güler, 2020) kullanıldığı görülmüştür. Araştırmalarda karma desen kullanılması, çoklu veri elde edilerek araştırma sorusunun daha iyi anlaşılmasını ve daha detaylı bir şekilde cevaplandırılmasını sağladığından oldukça önemlidir (Alkan, Şimşek ve Armağan-Erbil, 2019).

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerdeki ve makalelerdeki çalışma gruplarını çoğunlukla okul psikolojik danışmanlarının oluşturduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de psikolojik danışmanlar, çoğunlukla Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullar ile Rehberlik ve Araştırma Merkezleri’nde çalışmaktadır (Korkut-Owen, Sadri-Damirchi ve Molaei, 2013). Türkiye’de psikolojik danışmanlar, çalıştıkları alt uzmanlık alanına göre unvan alabilmektedir ve okulda çalışan psikolojik danışman, okul psikolojik danışmanıdır (Akkoyun, 1995). Okul psikolojik danışmanı, çalışmasının odağı öğrenci olan, okul sistemi içerisinde çalışan (Yalçın, 2006) ve bu sistem içerisinde hayati bir rolü olan meslek elemanıdır (Moyer, 2011). Çalışmasının odağı öğrenci olsa da (Yalçın, 2006) yalnızca öğrencilere değil, aynı zamanda okulda çalışan personellere, velilere ve topluma hizmet sunmaktadır (Yüksel-Şahin, 2019). Türkiye’de Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK), okul psikolojik danışmanlarının kültüre duyarlı psikolojik danışma yapma bilgi ve becerisine sahip olmaları gerektiğini açıklamıştır (MYK, 2017). Amerika’da da Amerikan Okul Psikolojik Danışmanları Derneği/American School Counseling Association (ASCA), okullarda çalışan psikolojik danışmanların kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerine sahip olmaları gerektiğini açıklamıştır (American School Counseling Association [ASCA], 2016). Tüm bu sebeplerle çalışma grubunu oluşturan kişilerin okul psikolojik danışmanlarından oluşması aslında beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte araştırma sonucuna göre, alanyazında gerçekleştirilen bir araştırmada alan dışı çalışanlar da çalışma grubuna dahil edilmiştir (Korban, 2018). (Korban, 2018), tarafından gerçekleştirilen araştırmada “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” kullanılmıştır. “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” incelendiğinde ise ölçek maddelerinde “danışanla çalışma” ifadesi geçmektedir (Özer, 2014; Özer ve İlhan, 2014). Danışanla çalışan meslek elemanı psikolojik danışmandır (Eryılmaz ve Mutlu, 2016; Voltan-Acar, 2012; Yüksel-Şahin, 2019). Bu yüzden kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ele alınırken alan dışı grupların çalışma grubuna dahil edilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için çoğunlukla “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” kullanıldığı görülmüştür. “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” 2014 yılında geliştirilmiştir (Özer, 2014; Özer ve İlhan, 2014). Buna paralel olarak 2014 yılından itibaren alanyazındaki kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerini inceleyen araştırma sayısının arttığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Aydın (2014), gerçekleştirdiği nicel desen deneysel çalışmasında psikolojik danışman adaylarının kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerini inceleyebilmek için “Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği” kullanmıştır. Koç (2015) ise Auburn Üniversitesi’nde gerçekleştirdiği doktora tezi kapsamında “Multicultural Counseling Survey (MCI) Türkçe Versiyonu: Çok Kültürlü Danışmanlık Envanteri”

kullanmıştır. (Günlü ve diğ., 2020) ise nitel bir araştırma gerçekleştirdiklerinden araştırmalarında ölçek kullanmamışlardır.

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kullanılan veri analizi yöntemlerinin çoğunlukla ilişkisel/kestirimsel olduğu tespit edilmiştir. Nitel veri analizi, sosyal gerçekliği betimlemekte ve açıklamakta oldukça etkilidir (Özdemir, 2010). Ancak buna rağmen araştırma bulgularına göre veri analizinde çok az tercih edildiği görülmektedir.

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerde ve makalelerde kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile birlikte incelenen değişkenlere bakıldığında çok fazla değişkenle çalışıldığı görülmektedir. Bu değişkenlerden birisi süpervizyon alma. Süpervizyon alma, üç (%5) araştırmada (Buyruk-Genç ve Yüksel-Şahin, 2018; Buyruk-Genç, 2019; Demirel, 2016) incelenmiştir. Psikolojik danışman eğitimindeki “köşe taşlarından birisi” (Meydan ve Koçyiğit-Özyiğit, 2016), psikolojik danışman eğitiminin başlangıcından meslek yaşantısındaki son ana kadar devam eden süpervizyon sürecidir (Erkan-Atik, Arıcı ve Ergene, 2014). Süpervizyon ile psikolojik danışmanların yeterliklerini geliştirmek amaçlanmaktadır (Bernard, 1979). Nitelikli bir süpervizyonu tanımlayabilecek tek tip bir formül bulunmamakla (Worthen ve McNeill, 1996) birlikte süpervizör ve süpervizyon alan kişiler arasındaki deneyim, bilgi ve kültür farklılığı olsa bile işbirliğine dayalı ve eşitlikçi ilişkiye dayalı bir sürecin, etkili bir süpervizyon olduğu söylenebilir (Henderson, Holloway ve Miller, 2019). Bu kapsamda kültüre duyarlı/çokkültürlü süpervizyon ilişkisi kurmak (Meydan ve Kağnıcı, 2018) ve psikolojik danışman eğitiminde etkili bir süpervizyon süreci ile deneyimi olmayan psikolojik danışman adaylarının kültüre duyarlılıklarını geliştirmek önemlidir (Kağnıcı, 2013). Bu yüzden araştırmalarda süpervizyon alma değişkenini incelemek oldukça önemlidir. Yine araştırma sonucuna göre tezlerde ve makalelerde bir diğer değişken ise kültürel olarak farklı danışmanlarla çalışma durumudur ve iki (%3,33) araştırmada (Alan, 2020; Demir, 2016) bu değişken incelenmiştir. Psikolojik danışmanlar, kendi kültürel faktörlerinin psikolojik danışma sürecini nasıl etkilediğine ilişkin bilgi sahibi olmalıdırlar; sahip oldukları bu bilgiyle psikolojik danışma sürecine etki edebilecek önyargıların, ayrımcılığın ve stereotiplerin etkisini bilmelidirler; sahip oldukları kültürel yapıların danışanları sosyal olarak etkilediğinin ve bunun da iletişime yansıdığına bilgisine sahip olmalıdırlar (Sue, Arredondo ve McDavis, 1992), Bu sürecin deneyimlerle gözlemlenmesi ve kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin de deneyimlerle pekişmesi beklenilmektedir. Alanyazındaki çalışmalar, deneyimin tutumları etkilediğini (Kıran ve Dengiz, 2019) ve kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile mesleki deneyim arasında anlamlı bir ilişki olduğunu (Yıldırım, 2020) ortaya koymaktadır. Ayrıca, deneyimler sosyal teması da içerir. (Yalçın-Güler, 2020), tarafından gerçekleştirilen araştırmada da sosyal temas miktarı ve sosyal temas niteliğinin, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlik algıları üzerinde anlamlı birer yordayıcı olduğu ortaya konulmuştur. Bu yüzden kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile ilgili araştırma yapılırken kültürel olarak farklı danışanlarla çalışma durumunun incelenmesi oldukça önemlidir.

ÖNERİLER

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerin ve makalelerin çoğunun nicel desen olduğu görülmüştür. Gelecek araştırmalarda araştırmaların çeşitliliği açısından ve daha derin daha detaylı bilimsel veriler elde edilmesi açısından (Alkan, Şimşek ve Armağan-Erbil, 2019; Yıldırım, 1999) özellikle nitel desen ve karma desen araştırmaların gerçekleştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonucuna göre Türkiye’de psikolojik danışma alanında yapılan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri konulu tezlerdeki ve makalelerdeki çalışma gruplarını çoğunlukla okul psikolojik danışmanlarının oluşturduğu tespit edilmiştir. Psikolojik danışmanlar, çocukluktan yaşlılığa kadar bireyin çeşitli yaşam dönemlerinde kişisel, sosyal, akademik ve kariyer gelişim alanları ile uyum konularında (Mesleki Yeterlilik Kurumu [MYK], 2017) karşılaştığı sorunları çözmesine yardımcı olan, kendini gerçekleştirmesini sağlayan, psikolojik yardım sunan (Eryılmaz, 2016), bireyler, gruplar ve ailelerle çalışan meslek elemanlarıdır (American Counseling Association [ACA], 2011). Psikolojik danışmanlar, psikolojik danışma ve rehberlik alanında lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almış profesyonellerdir (Yüksel-Şahin, 2019). Amerika Psikolojik Danışma ve İlişkili Eğitim Programlarının Kalite Güvencesi Kurulu-CACREP’e göre psikolojik danışma alanının alt uzmanlık alanları bağımlılık danışmanlığı, kariyer danışmanlığı, klinik ruh sağlığı danışmanlığı, klinik rehabilitasyon danışmanlığı, üniversite danışmanlığı, evlilik/çift ve aile danışmanlığı, okul danışmanlığı ve rehabilitasyon danışmanlığıdır (Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs [CACREP], 2016). Okul psikolojik danışmanlığı, psikolojik danışmanların çalışma alanlarından birisidir; ancak psikolojik danışmanların çalışma alanları okullarla sınırlı değildir (Yüksel-Şahin, 2019). Yani, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile ilgili araştırma yürütülürken çalışma grubuna yalnızca okul psikolojik danışmanlarının değil; diğer alanlarda çalışan psikolojik danışmanların da dahil edilmesi oldukça yerinde olacaktır. Ayrıca, bu araştırmada “kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri” değişkenini incelemek için sekiz (%72.73) araştırmada “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” kullanıldığı tespit edilmiştir. (Özer, 2014); (Özer ve İlhan, 2014) tarafından geliştirilen “Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri Ölçeği” incelendiğinde yalnızca okul psikolojik danışmanlarının değil farklı kurumlarda çalışan psikolojik danışmanların da araştırma grubuna dahil edildiği görülmüştür. Tüm bu sebeplerle gelecek araştırmalarda kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile ilgili araştırma gerçekleştirilirken diğer alanlarda çalışan psikolojik danışmanların da araştırmaya dahil edilmesi yerinde olacaktır.

Son olarak Türkiye’de son yıllarda kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ile ilgili gerçekleştirilen araştırmaların sayısı her ne kadar artmaktaysa da oldukça azdır. Psikolojik danışman eğitiminde etik ilkeler açısından da önem taşıyan kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin daha fazla araştırmada daha farklı değişkenlerle daha farklı alt uzmanlık alanlarında çalışan psikolojik danışmanların da araştırmalara dahil edilerek incelenmesinin, alanyazına oldukça önemli katkılar getireceği düşünülmektedir.

BİLGİLENDİRME

Bu araştırmayı gerçekleştirmem için bana ilham veren, çokkültürlülük/kültüre duyarlı psikolojik danışma konusunda bilgilerimin derinleşmesini sağlayan ve beni akademik çalışma yapmaya teşvik eden değerli hocam Prof. Dr. Fulya YÜKSEL-ŞAHİN’e sonsuz şükranlarımı sunarım.

KAYNAKLAR

- Akkoyun, F. (1995). PDR’de unvan ve program sorunu: Bir inceleme ve öneriler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(6), 1-21. 13 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Alan, S. (2020). *Psikolojik danışmanların çok kültürlü psikolojik danışma yeterlikleri ile bilişsel esneklik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Alkan, V., Şimşek, S. ve Armağan-Erbil, B. (2019). Karma yöntem: Öyküleyici alanyazın incelemesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 559-582. doi: <http://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.5m>
- American Counseling Association. (2011). Who are licensed professional counselors. 13 Ekim 2020 tarihinde <https://www.counseling.org/PublicPolicy/WhoAreLPCs.pdf> adresinden erişildi.
- American Counseling Association. (2014). *2014 ACA code of ethics*. 15 Aralık 2020 tarihinde https://www.counseling.org/docs/default-source/default-document-library/2014-code-of-ethics-finaladdress.pdf?sfvrsn=96b532c_2 adresinden erişildi.
- American School Counseling Association. (2016). ASCA ethic standards for school counselors. 15 Aralık 2020 tarihinde <https://www.schoolcounselor.org/asca/media/asca/Ethics/EthicalStandards2016.pdf> adresinden erişildi.
- Aydın, B. (2014). *Kültüre duyarlı psikolojik danışma eğitiminin psikolojik danışman adaylarının kültürel duyarlılık düzeyleri üzerindeki etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Başbay, A. ve Bektaş, Y. (2010). Çokkültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152). 05 Ocak 2021 tarihinde <http://egitimvebilim.ted.org.tr> adresinden erişildi.
- Başbay, A., Kağnıcı, D. Y. ve Başbay, M. (2018). Öğretmenlerin çokkültürlü yeterlik algıları ile ahlaki olgunluk/yargı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(3), 1150-1167. doi: <http://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466317>
- Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 43-59. 05 Ocak 2021 tarihinde <http://dergipark.org.tr> adresinden erişildi.
- Bernard, J. M. (1979). Supervisor training: A discrimination model. *Counselor Education and Supervision*, 19(1), 60-68. doi: <http://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1979.tb00906.x>

- Buyruk-Genç, A. (2019). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri arasındaki ilişkide kültürel zekânın ve bilişsel esnekliğin aracı rolü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Buyruk-Genç, A. ve Yüksel-Şahin, F. (2018). Psikolojik danışmanların kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(85), 593-618. 15 Aralık 2020 tarihinde <http://www.researchgate.net/> adresinden erişilmiştir.
- Büyükaşahin-Çevik, G. Kültür merkezli psikolojik danışma: Kuramsal bir inceleme. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 577-596. 02 Ocak 2021 tarihinde <http://dergipark.org.tr> adresinden erişildi.
- Comas-Diaz, L. (2011). Multicultural theories of psychotherapy. R. J. Corsini ve D. Wedding (Yay. haz.), *Current psychotherapies* içinde (s. 501-529). USA: Brooks/Cole.
- Corey, G. (2015). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları* (2. bs.). T. Ergene (Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (2016). *2016 CACREP standards*. 14 Ekim 2020 tarihinde <https://www.cacrep.org/for-programs/2016-cacrep-standards/> adresinden erişildi.
- Çetin-Gündüz, H. (2020). Toplumsal cinsiyet ve eğitime yansımaları. Ö. Haskan-Avcı (Yay. haz.), *Toplumsal cinsiyet: Psikolojik danışma ve rehberlikte güncel konular* içinde (s. 229-276). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demir, İ. H. (2014). *Okul psikolojik danışmanlarının kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve çok kültürlü kişilik özelliklerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncüyıl Üniversitesi, Van.
- Demirel, K. (2016). *Psikolojik danışmanların çokkültürlü psikolojik danışma yeterlik algılarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Doytcheva, M. (2016). *Çokkültürlülük* (3. bs.). T. Akıncılar-Onmuş (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Egan, G. (2014). *Psikolojik danışma becerileri: Danışma becerileri üzerine alıştırmalar*. M. Baturay (Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Erkan-Atik, Z., Arıcı, F. ve Ergene, T. (2014). Süpervizyon modelleri ve modellere ilişkin değerlendirmeler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(42), 305-317. 12 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Eryılmaz, A. (2016). *Psikolojik sorunlara müdahale ve kendi kendine yardım kitabı* (2. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2016). *Kuramdan uygulamaya bireyle psikolojik danışma* (2. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Günlü, A., Sağlam, A., Gürat, C. ve Uz-Baş Aslı. (2020). Okul psikolojik danışmanlarının mülteci öğrencilere yönelik olarak sundukları hizmetlerin değerlendirilmesi. *Mehmet*

Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (55), 168-205. doi: <http://doi.org/10.21764/maeuefd.592977>

- Hays, P. A. (1996). Addressing the complexities of culture and gender in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 74(4), 332-338. 02 Ocak 2021 tarihinde https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/j.1556-6676.1996.tb01876.x?casa_token=IQjwtuPISKwAAAAA:YQZ2S3LX1kwkVSGijHws mSHegXk8Z8hLeY72LbFIh9AAAtaj9Yuk8MXUdkrv_jKi9-iTW_LDT9NkTf0vh adresinden erişildi.
- Henderson, P., Holloway, J. ve Miller, A. (2019). *Etkili süpervizyon: Yardım verme mesleklerinde nasıl süpervizör olunur?* Y. Kurtyılmaz ve A. Ceyhan (Ed. ve Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kağnıcı, D. Y. (2013). Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(40). 05 Ocak 2021 tarihinde <http://dergipark.org.tr> adresinden erişildi.
- Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *Elementary Education Online*, 16(4), 1768-1776. doi: <http://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.342990>
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. 26 Ocak 2021 tarihinde <http://dergipark.gov.tr> adresinden erişildi.
- Kıran, B. ve Dengiz, G. (2019). Okul psikolojik danışmanlarının cinsiyet, deneyim ve öz yeterliklerine göre engelli bireylerin eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(52), 43-67. 13 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Koç, N. (2015). *Multicultural counseling competency of counselors in Turkey* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Auburn Üniversitesi, Alabama.
- Korban, İ. (2018). *Psikolojik danışmanların çok kültürlü psikolojik danışma yeterliklerinin psikolojik danışma becerilerini yordama düzeyi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Korkut-Owen, F., Sadri-Damirchi, E. ve Molaei, B. (2013). İki orta doğu ülkesinde psikolojik danışma ve rehberlik: Türkiye ve İran. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 81-104. 13 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2017). *Psikolojik danışman seviye 6*. 12 Ekim 2020 tarihinde https://portal.myk.gov.tr/index.php?option=com_meslek_std_taslak&view=taslak_revizyon&task=indir&id=4&standart_id=3092 adresinden erişildi.
- Meydan, B. ve Kağnıcı, D. Y. Çokkültürlü süpervizyon ilişkisinin kurulması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 2-28. 14 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.

- Meydan, B. ve Koçyiğit-Özyiğit, M. (2016). Süpervizyon ilişkisi: Psikolojik danışma süpervizyonunda kritik bir öge. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 225-257. 14 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Moyer, M. (2011). Effects of non-guidance activities, supervision, and student-to-counselor ratios on school counselor burnout. *Journal of School Counseling*, 9(5), 1-31. 12 Ekim 2020 tarihinde <http://files.eric.ed.gov/> adresinden erişildi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsali üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343. 31 Ocak 2021 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Özer, Ö. (2014). *Çokkültürlü psikolojik danışma yeterlikleri ölçeğinin geliştirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Özer, Ö. ve İlhan, T. (2014). Çokkültürlü psikolojik danışma yeterlikleri ölçeğinin geliştirilmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(7), 781-802. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8041>
- Steele, C. M. (2017). *Bir ıslıkla Vivaldi: Irkçılık ve sterotip tehdidi bizi nasıl etkiler?* O. Düz (Çev.). İstanbul: The Kitap.
- Sue, D. W., Arredondo, P. ve McDavis, R. J. (1992). Multicultural counseling competencies and standards: A call to the profession. *Journal of Counseling & Development*, 70(4), 477-486. 02 Ocak 2021 tarihinde http://www.academia.edu/download/42023810/Multicultural_Counseling_Competencie_s_an20160203-20453-vgynih.pdf adresinden erişildi.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği. (2011). *Psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar* (8. bs.). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Voltan-Acar, N. (2012). *Grupla psikolojik danışma ilke ve teknikleri* (9. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Worthen, V. ve McNeill, B. W. (1996). A phenomenological investigation of "good" supervision events. *Journal of Counseling Psychology*, 43(1), 25. 13 Ekim 2020 tarihinde <http://www.researchgate.net/> adresinden erişildi.
- Yalçın, İ. (2006). Yirmibirinci yüzyılda psikolojik danışman. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 117-133. 12 Ekim 2020 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden erişildi.
- Yalçın-Güler, İ. (2020). *Okul psikolojik danışmanlarının Suriyelilere yönelik kaygı ve sosyal temaslarının çokkültürlü psikolojik danışma yeterlik algılarıyla ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17. 31 Ocak 2021 tarihinde <http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5326> adresinden erişildi.
- Yıldırım, O. (2020). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin yordanmasında kültürel zekâ, çok kültürlü psikolojik danışma eğitimi ve mesleki deneyimin rolü. *E-*

Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11(1), 41-52. doi: <http://doi.org/10.19160/ijer.676897>

Yüksek Öğretim Kurulu. (2018). *Öğretmen yetiştirme lisans programları*. 12 Ekim 2020 tarihinde https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf adresinden erişildi.

Yüksek Öğretim Kurulu. (2018a). *Rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programı*. Erişim adresi 12 Ekim 2020 tarihinde https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Rehberlik_ve_Psikolojik_Danismanlik_Lisans_Programi.pdf adresinden erişildi.

Yüksel-Şahin, F. (2019). *Psikolojik danışmanlar için el kitabı* (3. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.